

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК: 324+342.843:004.738.5]:614.46

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.37.18>

ПОШУК ОПТИМАЛЬНИХ СПОСОБІВ ГОЛОСУВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Олена Вагіна

*Запорізький національний університет,
факультет соціології та управління, кафедра політології
вул. Жуковського, 66, 69600, м. Запоріжжя, Україна*

У статті здійснено спробу узагальнення й аналізу практики застосування альтернативних способів голосування, які б дозволили зберегти прозорість, легітимність та інклюзивність виборів під час пандемії COVID-19. Підкреслено актуальність і практичну значущість теми в умовах подальшого поширення коронавірусу в світі. Відзначено, що наразі важливим є пошук оптимальних шляхів поєднання демократичних принципів виборчого права із надзвичайними протиепідемічними заходами. Визначено, що найбільш небезпечними стадіями виборчого процесу під час пандемії є передвиборна агітація та голосування. Особлива увага звертається на необхідність збереження інклюзивності виборів.

Визначено, що альтернативні способи голосування включають всі способи голосування, які дозволяють виборцям уникнути особистої присутності на виборчій дільниці у загально визначені години. Проаналізовано досвід окремих країн щодо проведення голосування під час пандемії. Підкреслено, що найбільш поширеними способами заміни або доповнення традиційного голосування стали голосування поштою, багатоденне та дострокове голосування. Особливу увагу приділено характеристиці дистанційного електронного голосування: визначено причини його недостатнього поширення наразі в світі та підкреслено суттєві переваги перед традиційним голосуванням. З огляду на необхідність ретельної підготовки і тестування електронного голосування зроблено висновок про низьку ймовірність його успішного впровадження під час пандемії COVID-19.

Підкреслено, що виборче законодавство України не передбачає альтернативних способів голосування, окрім можливості голосування за місцем перебування. Акцентовано увагу на фактах порушення принципу інклюзивності під час місцевих виборів 2020 р. Розглянуто підготовчі кроки до запровадження в Україні електронного голосування.

Зазначено, що в умовах пандемії більш ефективними є низькотехнологічні способи голосування, не пов'язані з фізичною присутністю виборців на дільницях. Визначено, що можливим оптимальним рішенням наразі є змішана система голосування, яка може включати як традиційні, так і альтернативні способи голосування при суворому дотриманні протиепідемічних заходів. Наголошено, що для забезпечення інклюзивності слід запровадити спеціальні алгоритми голосування як для осіб, хворих на COVID-19, так і для осіб, які перебувають на карантині.

Ключові слова: альтернативні способи голосування, вибори, голосування поштою, дистанційне голосування, електронне голосування, інклюзивність виборів, пандемія COVID-19.

Міжнародними нормативно-правовими актами встановлено загальні виборчі стандарти, що ґрунтуються на демократичних принципах виборчого права, які визнані більшістю країн світу і гарантують проведення демократичних виборів. Але виборчі процеси впродовж 2020–2021 рр. відбуваються в екстремальних обставинах внаслідок пандемії коронавірусу (COVID-19), яка внесла корективи в усі сфери життя суспільства. Зокрема, пандемія актуалізувала проблему збереження демократичних цінностей в умовах усклад-

нення проведення та організації виборів. У багатьох державах вибори опинилися під загрозою скасування або перенесення на більш пізній термін: з 21 лютого 2020 р. по 21 липня 2021 р. було відкладено вибори щонайменше в 78 країнах та територіях по всьому світу [1]. Серед іншого, це було спричинено введеними протиепідемічними обмеженнями, які фактично унеможливили проведення виборчих кампаній та виборів. Проте щонайменше 128 країн і територій, у тому числі й Україна, вирішили провести вибори, незважаючи на стурбованість, пов'язану з COVID-19. В умовах пандемії перед державами постала необхідність, з одного боку, забезпечити дотримання міжнародних принципів виборчого права та зберегти демократичні процедури, а, з іншого – задля мінімізації негативних наслідків для здоров'я людей створити безпечні умови проведення виборів та відшукати оптимальні способи голосування в екстремальних обставинах.

Пандемія COVID-19 активізувала дослідження фахівців по всьому світу задля забезпечення права голосувати найбільшій кількості людей із найменшим ризиком. Дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців присвячені різним аспектам проблеми: впливу COVID-19 на світові виборчі процеси, причинам та наслідкам перенесення або скасування виборів, окремим способам альтернативного голосування, особливостям проведення виборів в окремих країнах тощо. Але усвідомлення того, що пандемія COVID-19 продовжує інтенсивно розповсюджуватися, а число заражених в усьому світі продовжує зростати, вимагає подальших досліджень проблематики.

Ми не ставили за мету дослідити накопичений на сьогодні у світі досвід впровадження альтернативних способів голосування, але спробували узагальнити й проаналізувати практику застосування «нетрадиційних» способів волевиявлення в екстремальних обставинах пандемії коронавірусу.

Дослідження організації і проведення виборів під час пандемії ґрунтується на розумінні загальнодемократичних принципів виборчого права і виділенні основних стадій виборчого процесу. Поняття «виборчого права» є багатозначним і досліджується в контексті як юридичної, так і політичної науки. Як один з інститутів конституційного права, виборче право (в об'єктивному сенсі) розуміється як система правових норм, що регулюють процес формування представницьких органів і обрання службових осіб. У суб'єктивному значенні виборче право належить до основних конституційних прав громадян у частині їх участі у формуванні виборчих інститутів влади.

Кожна держава має свою унікальну систему виборчого законодавства, яку складають такі групи джерел виборчого права, як конституційні акти, система спеціальних законів про вибори (у тому числі кодифікованих), нормативно-правові акти конституційного законодавства та положення нормативних актів суміжних галузей, що регулюють виборчий процес. Світові глобалізаційні зрушення другої половини ХХ ст. спричинили уніфікацію національних правових систем у частині виборчого законодавства та поступово надали виборчому праву наднаціонального характеру [2, с. 43]. Результатом інтеграційних процесів стало визнання демократичними країнами норм і принципів, закріплених у Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., інших міжнародних деклараціях і документах. Так, ч. 3 ст. 21 Загальної декларації прав людини проголошує, що обов'язковим втіленням демократії повинні бути періодичні і не сфальсифіковані вибори, ознаками яких є загальне й рівне виборче право і таємне голосування [3]. Загальновизнаними у світовому демократичному співтоваристві є також принципи альтернативності, законності, прозорості, інклюзивності виборів, добровільності й таємності голосування тощо. Існує прямий зв'язок між дотриманням державами основних принципів виборчого права та визнанням виборів демократичними, а їх результатів – легітимними

й репрезентативними. Усвідомлення цієї закономірності актуалізується під час проведення виборів в екстремальних обставинах, якими є, зокрема, періоди пандемій.

Принципи виборчого права є засадничими по відношенню до виборчого процесу, під яким, згідно із ст. 20 Виборчого кодексу України, розуміють здійснення суб'єктами виборів протягом певного періоду виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням виборів, встановленням та офіційним оприлюдненням їх результатів [4]. Виборчий процес є нормативно врегульованим, впорядкованим і складається з певних послідовних етапів: призначення дати виборів, утворення виборчих округів і виборчих дільниць, створення виборчих органів, складання списків виборців, висування та реєстрації кандидатів, передвиборної агітації, голосування, підрахунку голосів виборців, встановлення підсумків голосування, визначення результатів виборів та їх офіційного оприлюднення [4]. Слід зазначити, що в роботах фахівців-юристів кількість і наповнення стадій виборчого процесу може варіюватися [5, с. 349–350], але з огляду на мету і предмет цього дослідження більш суттєвим є усвідомлення важливості всіх етапів виборчого процесу та пошук нових форм організації виборів на тих стадіях, які зазнали впливу пандемії.

Найбільш небезпечними стадіями виборчого процесу, з точки зору загрози поширення вірусу, є передвиборна агітація, через проведення масових заходів (дебатів, мітингів, шоу, зустрічей із виборцями), та голосування, внаслідок одночасної присутності значної кількості людей у приміщенні виборчої дільниці. В умовах пандемії традиційна процедура голосування ускладнилась, оскільки фізична присутність голосуючих осіб збільшує можливість контактів і зараження коронавірусом.

Історія має приклади проведення виборів під час пандемій або епідемій. Так, у 2014 р. під час епідемії Ебола в Західній Африці в Ліберії пройшли парламентські вибори. Внаслідок запровадження владою необхідних заходів щодо охорони здоров'я і безпеки голосування вибори в Ліберії пройшли без серйозних наслідків для здоров'я населення. Але, на думку експертів Council on Foreign Relations, за відсутності достатніх протиепідемічних заходів вибори провокують різке збільшення чисельності випадків інфікування внаслідок скупчення великої кількості людей [6].

Навіть за відсутності точних статистичних даних можна обґрунтовано припустити, що скупченість виборців у приміщеннях для голосування несе значний ризик масового зараження. Тому проведення виборів під час пандемії коронавірусу вимагає від урядів розробки відповідних стратегій і пошуку найбільш безпечних способів голосування. В умовах пандемії COVID-19 основна увага має приділятися створенню можливостей для найбільшого числа виборців проголосувати з найменшим ризиком для здоров'я.

Найбільш поширеними протиепідемічними заходами, які були використані в більшості країн, де проводилися вибори в 2020–2021 рр., стали: використання засобів індивідуального захисту, забезпечення соціального дистанціювання, створення особливих умов для окремих груп населення (інфікованих, ізольованих, вразливих), підвищена увага до гігієни й вентиляції в місцях голосування або вимоги й рекомендації проводити голосування на відкритому повітрі тощо.

У контексті забезпечення захисту громадян із груп ризику від інфікування COVID-19 постає питання про дозвіл з боку держави виборцям із вразливих груп здійснювати волевиявлення альтернативно, шляхом застосування спеціальних способів голосування, які дозволяють громадянам уникнути персонального голосування на виборчій дільниці. Зарубіжні дослідники Джеймс Т. і Гарнетт Г. називають такі способи голосування «інклюзивними» і визначають їх як інструменти політики, що дозволяють усунути різні форми нерівності у виборчому процесі для громадян із вразливих груп [7].

Наявні сьогодні способи голосування можна умовно розділити на дві групи: ті, що потребують безпосередньої фізичної присутності виборців у місцях голосування, та ті, що дозволяють здійснити волевиявлення дистанційно. Безпосереднє голосування виборців під час пандемії COVID-19 урізноманітнилось за рахунок активного використання альтернативних способів волевиявлення: багатоденного та дострокового голосування, голосування поза приміщенням (у тому числі вдома). До дистанційних способів волевиявлення найчастіше відносять голосування поштою та електронне голосування (через Інтернет або з використанням мобільних пристроїв). Проміжним способом можна вважати передбачене законодавством деяких країн голосування за дорученням: з одного боку, це дозволяє вразливим категоріям виборців голосувати дистанційно, а з іншого – вимагає фізичної присутності довірених осіб у приміщенні для голосування. У контексті цього дослідження поняття «альтернативні способи голосування» використовується в широкому розумінні, включаючи всі способи голосування, які дозволяють виборцям уникнути особистої присутності на виборчій дільниці у загальновизначені години для голосування.

За рівнем технічного оснащення процедури голосування вищезазначені способи можна поділити на низькотехнологічні та високотехнологічні. На думку зарубіжних дослідників, для проведення виборів в умовах пандемії більш прийнятними є низькотехнологічні способи, не пов'язані із фізичною присутністю виборців на дільницях: дострокове голосування або голосування поштою [8, с. 358]. Вітчизняні дослідники також погоджуються з тим, що в умовах пандемії практика персонального голосування значної кількості осіб у невеликих приміщеннях виборчих дільниць є неприйнятною [9, с. 6].

Проведені опитування європейської громадської думки щодо оптимальних способів голосування в умовах пандемії свідчать, що виборці деяких країн віддають перевагу дистанційному голосуванню (поштою або онлайн), тоді як інші вважають за краще голосувати на звичайних виборчих дільницях [10]. Важливими умовами впровадження альтернативних способів голосування є розробка механізмів надійної ідентифікації виборців, забезпечення таємниці голосування, запобігання фальсифікаціям результатів, гарантування функціонування поштових чи інших відповідних служб, спроможність органів управління виборами.

Випробування альтернативних способів голосування відбувалось в багатьох країнах і раніше, але пандемія прискорила впровадження способів, що забезпечують дистанційне голосування. Серед них найбільшого поширення набуло голосування поштою – у Польщі і США під час президентських виборів, у Німеччині на регіональних виборах, у Швейцарії під час виборів у кантонах. Голосування поштою, з одного боку, належить до способів дистанційного волевиявлення, а, з іншого, є різновидом дострокового голосування: бюлетені заздалегідь розсилаються виборцям (і, як правило, повертаються) поштою. Станом на листопад 2020 р. 13 країн Європи надавали виборцям можливість голосування поштою, серед них – Велика Британія, Ісландія, Ліхтенштейн, Люксембург, Німеччина, Польща, Швейцарія та ін. [11, с. 10].

Голосування поштою, як незалежний від часу і місця спосіб голосування, вважається в деяких країнах найбільш зручним для використання в умовах пандемії COVID-19 [12]. Голосування поштою призводить до зниження витрат на виборчу кампанію та водночас сприяє зменшенню рівня абсентеїзму, через залучення більшої кількості виборців. Однак під час надання виборцю можливості голосувати дистанційно збільшуються ризики, пов'язані з ідентифікацією виборців і фізичним транспортуванням голосів. Тому для успішного впровадження голосування поштою вкрай важливо забезпечити таємницю волевиявлення протягом усього процесу та організувати безпечну передачу бюлетенів й ефективний підрахунок голосів.

Активне застосування голосування поштою під час президентських виборів 2020 р. у США і Польщі створило прецедент, результати й наслідки якого вже піддані аналізу в низці ґрунтовних досліджень американських фахівців [13].

Цікавим є також досвід місцевих виборів у березні 2020 р. у німецькій федеральній землі Баварія, де в умовах COVID-19 мало місце повне застосування голосування поштою. Перший тур виборів 15 березня 2020 р. відбувся за відносно нормальних обставин, тому мало місце як особисте голосування на виборчих дільницях (з дотриманням певних запобіжних заходів), так і більш гнучке голосування поштою. Слід зазначити, що виборче законодавство Німеччини надає всім виборцям право голосувати поштою (причому без пояснення причин), за умови отримання поштових голосів співробітником відповідного виборчого округу не пізніше 18 години у день виборів. Завдяки цьому навіть ті, хто знаходився на карантині, змогли взяти участь у виборах. Але в наступні тижні хвиля коронавірусу досягла в Німеччині апогею, тому владою Баварії було прийняте рішення провести другий тур виборів виключно за допомогою голосування поштою, що і відбулося 29 березня 2020 р. Отже, вибори в Баварії наочно продемонстрували, що навіть під час пандемії, при значному дефіциті часу можливо адаптувати виборчу процедуру при збереженні демократичних цінностей. Але фахівці слушно підкреслюють, що в Німеччині цьому сприяли сформовані раніше традиції поштового голосування [14, с. 11].

Особливу увагу фахівців привертають парламентські вибори у Республіці Корея у квітні 2020 р., які стали першим в світі загальнонаціональним голосуванням, яке відбулося в розпал пандемії. Південнокорейські вибори продемонстрували приклад широкого використання альтернативних способів голосування: поряд із голосуванням поштою було проведено дострокове голосування, яке практикується в Кореї з 2013 р. Цією можливістю скористалися понад чверть із 44 млн. виборців країни. Альтернативні способи голосування позитивно вплинули на явку виборців: було зафіксовано найвищий за останні 29 років результат на парламентських виборах – 66,2% [15].

Як зазначалось вище, обидва способи волевиявлення (голосування поштою і дострокове голосування на дільницях) в умовах пандемії є найбільш прийнятними низькотехнологічними рішеннями, але й вони не позбавлені певних недоліків. Так, дострокове голосування, за допомогою якого громадяни можуть голосувати протягом декількох днів, потребує додаткових ресурсів через вартість найму приміщень та оплати додаткового персоналу. Впровадження поштового голосування вимагає якісної логістичної інфраструктури та попереднього ретельного вивчення й тестування нових процедур. Але в порівнянні з відсутністю виборів, впровадження таких низькотехнологічних рішень є важливою практикою інклюзивного голосування.

Характерною ознакою виборів у Кореї було суворе дотримання протиепідемічних вимог: дезінфекція виборчих дільниць, вимоги носити маски, забезпечення виборців дезінфікуючими засобами для рук та рукавичками, вимірювання температури виборців тощо. Виборці із температурою вище 37,5° С голосували у спеціальних тимчасових виборчих кабінках, що знаходилися в спеціальній зоні за межами дільниці. Для тих, хто був хворий на коронавірус або знаходився на самоізоляції в домашніх умовах, розробили низку додаткових запобіжних заходів. На відміну від багатьох країн, де такі особи не мали можливості проголосувати, в Кореї було внесено зміни до законодавства, внаслідок чого особи, на яких поширювався карантин, отримали дозвіл голосувати відразу після закриття дільниць о 18 годині [16].

На тлі пандемії COVID-19 у світі зросла роль цифрових технологій та засобів дистанційного зв'язку, що підштовхнуло дискусію щодо можливості, доцільності й ризиків

Інтернет-голосування. До 2020 р. регулярно застосування цього способу волевиявлення мало місце лише в поодиноких країнах (наприклад, в Естонії з 2005 р.). Деякі країни (Литва, Норвегія, Фінляндія, Франція) попри тестування цього способу повернулись до персонального голосування паперовими бюлетенями [17, с. 17]. Недостатнє поширення дистанційного електронного голосування має під собою низку причин.

Перш за все, таке голосування характеризується високим ступенем вразливості для кібератак і безпековими ризиками як з погляду викривлення результатів виборів, так і з погляду порушення конфіденційності персональних даних [18]. По-друге, суттєвою проблемою дистанційного електронного голосування, як і голосування поштою, є необхідність забезпечення таємності голосування та законності й легітимності виборів, що пов'язано з контролем за адекватним підрахунком голосів виборців. Для вирішення цих проблем повинна бути розроблена на державному рівні система потужних організаційно-технічних і правових заходів. Закордонні автори справедливо наголошують на складнощах інтеграції електронного голосування до чинного законодавства, зміна якого в частині розробки технологій і впровадження технічних систем зазвичай відбувається повільно, а під час пандемії лише ускладнюється [19]. З огляду на вимоги ретельної підготовки і тестування системи електронного голосування, дуже низькою є ймовірність успішного впровадження засобів інтернет-голосування під час пандемії COVID-19.

Впровадження дистанційного електронного голосування як основного або обов'язкового способу волевиявлення стикається також із проблемою дотримання норм міжнародного права в галузі забезпечення прав людини. У ст. 25 Міжнародного пакту ООН про громадянські та політичні права 1966 р. проголошується, що всі громадяни мають право голосувати і бути обраними «на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загальної і рівної виборчої права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців» [20]. Контингент виборців будь-якої країни можна класифікувати за віком, освітою, місцем проживання, релігійними вподобаннями, економічними можливостями тощо. Рівень користування новітніми технологіями істотно відрізняється в різних групах, внаслідок чого електронне голосування буде поглиблювати фактичну нерівність виборців.

Попри певні недоліки, дистанційне електронне волевиявлення в умовах COVID-19 має низку суттєвих переваг перед традиційним голосуванням: істотне заощадження бюджетних коштів, спрощення і прискорення процедури підрахунку голосів, ймовірне підвищення явки виборців внаслідок більш активного голосування осіб з обмеженими можливостями (а в умовах пандемії до цієї категорії можна зарахувати також хворих на коронавірус та тих, хто перебуває на карантині). Отже, діджитал-технології, які можуть знизити ймовірність участі одних груп, можуть у той же час сприяти участі інших.

На відміну від інших країн, в Україні сьогодні відсутнє законодавче визначення термінів «дистанційне голосування», «електронне голосування», «голосування поштою» тощо. Виборчий кодекс України, який набув чинності на початку пандемії – 1 січня 2020 р. – не передбачає альтернативних способів волевиявлення, окрім можливості голосування за місцем перебування громадян, зокрема, у медичних закладах або вдома.

Напередодні місцевих виборів 2020 р. Кабінет Міністрів України запровадив ключові протиепідемічні заходи, якими, між іншим, передбачалося облаштування окремих кабін і скриньок для виборців із симптомами захворювання та було рекомендовано громадянам, які перебувають на самоізоляції, проголосувати за місцем свого перебування, подавши заяву з медичною довідкою до 20 години останньої п'ятниці перед днем виборів [21]. Однак на кожному наступному етапі виборів виникали організаційно-правові

проблеми з реалізацією цих заходів: зокрема, уніфіковану форму медичної довідки було встановлено лише за 9 днів до виборів. Як наслідок, голосування на деяких спеціальних виборчих дільницях у медзакладах не відбулося через порушення процедури організації виборів [22], а отже, частину виборців було позбавлено виборчих прав, що порушило принцип інклюзивності.

За даними опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг», близько 30% виборців із числа опитаних не прийшли на вибори чи прямо, чи опосередковано через COVID-19 [23, с. 28]. Цікаво, що 46% з тих, хто не голосував на місцевих виборах, таки проголосували б за умови дистанційного електронного голосування [23, с. 32], але Виборчий кодекс України наразі не передбачає можливості дистанційної участі у виборах.

Попри відсутність власного досвіду використання Інтернет-голосування, в Україні фактично вже здійснені певні технічні кроки до запровадження електронної системи виборів: сучасні електронні методи ідентифікації особи (внутрішні паспорти у вигляді ID-карток, біометричні закордонні паспорти громадян України), отримання електронного цифрового підпису, перевірка присутності у виборчих списках на сайті Державного реєстру виборців та ін. Важливою подією на шляху діджиталізації стало впровадження додатку «Дія», за допомогою якого реалізується ідея «країни в смартфоні», одним з етапів якої у більш віддаленому майбутньому повинно стати електронне голосування.

Зарубіжний досвід підтверджує, що такі новації слід впроваджувати обережно, поступово адаптуючи виборче законодавство до безпрецедентних умов пандемії. Щодо перспектив застосування в Україні дистанційного електронного голосування, слід враховувати безпекові ризики (кібератаки й викривлення результатів виборів, порушення конфіденційності персональних даних тощо). Більшість фахівців солідарні щодо того, що наразі переваги впровадження Інтернет-голосування в Україні є значно меншими за ризики, пов'язані із кібербезпекою та подальшим зменшенням легітимності результатів виборів [24, с. 5].

Висновки. В умовах ускладнення проведення виборів на тлі пандемії COVID-19 перед світовою спільнотою постала проблема збереження демократичних цінностей. Завданням державних інститутів стало вироблення оптимальних шляхів поєднання демократичних принципів загального, вільного, рівного і таємного виборчого права із надзвичайними заходами боротьби з коронавірусом.

Пандемія актуалізувала пошук альтернативних способів голосування, які доповнюють або навіть замінюють традиційне персональне голосування, пов'язане із фізичною присутністю виборців на дільницях у визначений час. Одним із найбільш поширених різновидів заміни або доповнення традиційного голосування у багатьох країнах стало голосування поштою. Екстремальні умови прискорили впровадження у світову електоральну практику й інших альтернативних способів голосування (дострокового, багатоденного, електронного тощо). На тлі пандемії подібні нововведення стали корисним способом уникнути відтермінування виборів або зменшення явки виборців через проблеми зі здоров'ям.

Узагальнення накопичених даних про вибори 2020–2021 рр. дозволяє рекомендувати змішану систему голосування як можливе оптимальне рішення в умовах пандемії. Така система голосування може включати голосування поштою (для осіб старшого віку або тих, хто перебуває за межами країни), Інтернет-голосування (для осіб, які мають відповідні технічні можливості) та традиційне голосування на виборчих дільницях (у тому числі дострокове, багатоденне та ін.) при суворому дотриманні протиепідемічних заходів.

Для забезпечення інклюзивності слід запровадити спеціальні алгоритми голосування як для осіб, хворих на COVID-19 (голосування за місцем перебування виборців або

голосування на спеціальних дільницях із підвищеним рівнем безпеки), так і для осіб, які перебувають на карантині (голосування на звичайних дільницях достроково або у спеціально відведений час).

Дещо виходячи за рамки дослідження, слід зауважити, що пошук оптимальних форм проведення виборів не обмежується тільки стадією голосування. Пандемія коронавірусу актуалізувала вимоги швидкого впровадження цифрових технологій на всіх стадіях виборчого процесу. Попри труднощі дотримання міжнародних виборчих стандартів в екстремальних умовах, необхідно розробити нові механізми регламентації правил проведення виборів в умовах пандемії COVID-19 з метою збереження значущості, прозорості, легітимності й інклюзивності виборів.

Накопичений зарубіжний досвід підтверджує можливість проведення безпечних виборів навіть в надзвичайних умовах пандемії. І хоч поширення COVID-19 стало глобальною трагедією людства, але «завдяки» коронавірусу світ може здійснити великий стрибок у розвитку альтернативних способів голосування. На наше переконання, нинішня ситуація повинна дати великий імпульс у напрямку діджиталізації виборів в Україні на основі використання найбільш ефективного досвіду світової електоральної практики 2020-2021 рр.

Список використаної літератури

1. Global Overview of COVID-19: Impact on Elections. *International IDEA*. URL: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections> (дата звернення: 01.08.2021).
2. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : монографія. Київ : Ваіте, 2018. 908 с.
3. Universal Declaration of Human Rights : Adopted by Resolution 217 A (III) of the UN General Assembly of December 10, 1948. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 27.07.2021).
4. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. *ВРУ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 29.07.2021).
5. Ковальчук О. Проблеми визначення стадій виборчого процесу в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. С. 348-353. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5673/vnulpurn201685555.pdf> (дата звернення: 29.07.2021).
6. Kiernan S., Kantis C., Sethy P. Spare the vote? Spoil the virus. *Think Global Health*. URL: <https://www.thinkglobalhealth.org/article/spare-vote-spoil-virus> (дата звернення: 29.07.2021).
7. James Toby S., Garnett Holly A. Introduction: The Case for Inclusive Voting Practices. *Policy Studies*. 2020. Vol. 41 (2-3). P. 113-130. DOI: 10.1080/01442872.2019.1694657 (дата звернення: 01.08.2021).
8. James Toby S., Alihodzic S. When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations. *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy*. 2020. Vol. 19. №. 3. P. 344-362. DOI: <https://doi.org/10.1089/elj.2020.0642> (дата звернення: 01.08.2021).
9. Яворська Г.М. Вплив пандемії COVID-19 на вибори в Європі та у світі. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/vplyv-covid-na-vybory-v-sviti-taevropi.pdf> (дата звернення: 02.08.2021).
10. Heinmaa A.E. Special Voting Arrangements (SVAs) in Europe: In-Country Postal, Early, Mobile and Proxy Arrangements in Individual Countries. *International IDEA*. URL:

- <https://www.idea.int/news-media/news/special-voting-arrangements-svas-europe-country-postal-early-mobile-and-proxy> (дата звернення: 01.08.2021).
11. Heinmaa A., Kalandadze N. Special Voting Arrangements in Europe: Postal, Early and Mobile Voting. Webinar series report, November 2020. *International IDEA*. URL: <https://aceeeo.org/sites/default/files/special-voting-arrangements-in-europe-v2.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
 12. Thompson Daniel M., Wu Jennifer A., Yoder J., Hall Andrew B. Universal vote-by-mail has no impact on partisan turnout or vote share. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2020. Vol. 117 (25). P. 14052-14056. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2007249117> (дата звернення: 29.07.2021).
 13. Research on Vote-By-Mail. *The Stanford-MIT Healthy Elections Project*. URL: <https://healthyelections.org/research-vote-mail> (дата звернення: 29.07.2021).
 14. Wagner R. Responding to COVID-19 with 100 per cent Postal Voting: Local Elections in Bavaria, Germany. Case study. September 2020. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/responding-to-covid-19-with-postal-voting-local-elections-in-bavaria.pdf> (дата звернення: 29.07.2021).
 15. Kim Tong-Hyung. High turnout in South Korean election despite virus fears. *Associated Press*. URL: <https://apnews.com/article/referendums-public-health-health-financial-markets-ap-top-news-d3d3e1a8641b578cfb49d051985b087b> (дата звернення: 30.07.2021).
 16. Hollingsworth J., Kwon J. South Korea sees the largest turnout in almost 30 years in election held during coronavirus outbreak. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2020/04/15/asia/south-korea-election-intl-hnk/index.html> (дата звернення: 29.07.2021).
 17. Вибори в умовах пандемії: міжнародний досвід і рекомендації для України. *ВГО «Комітет виборців України»*. URL: <http://www.cvu.org.ua/uploads/MEDIA%20zvrit-web.pdf> (дата звернення: 02.08.2021).
 18. James Toby S., Garnett Holly A. Cyber Elections in the Digital Age: Threats and Opportunities of Technology for Electoral Integrity. *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy*. 2020. Vol. 19. № 2. DOI: <https://doi.org/10.1089/elj.2020.0633> (дата звернення: 02.08.2021).
 19. Krimmer R., Duenas-Cid D., Krivonosova Iu. Debate: safeguarding democracy during pandemics. Social distancing, postal, or internet voting – the good, the bad or the ugly? *Public Money & Management*. 2021. Vol. 41 (1). P. 8-10. DOI: <https://doi.org/10.1080/09540962.2020.1766222> (дата звернення: 29.07.2021).
 20. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.. *БПУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#o124 (дата звернення: 02.08.2021).
 21. Затверджено протиепідемічні заходи під час проведення виборів. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-protiepidemichni-zahodi-pid-chas-provedennya-viboriv> (дата звернення: 02.08.2021).
 22. Вплив пандемії COVID-19 у 2020 році на організацію та проведення виборів у пострадянських державах: Перехресне дослідження виборчих середовищ в Україні, Молдові, Грузії та Киргизстані / О. Айвазовська та ін. 2021. *ENEMO*. URL: <http://enemo.eu/uploads/file-manager/UKRENEMOEffectsoftheCOVID-19pandemicontheorganizingandholdingofelectionsin2020.pdf> (дата звернення: 02.08.2021).
 23. Електорально-поведінкове дослідження в день виборів 25 жовтня. *Соціологічна група «Рейтинг»*. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/tg_election_day_poll_102020.pdf (дата звернення: 02.08.2021).
 24. Токар-Остапенко О. В. Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf> (дата звернення: 03.08.2021).

SEARCH FOR OPTIMAL VOTING METHODS IN A COVID-19 PANDEMIC**Olena Vahina***Zaporizhzhia National University,**Faculty of Sociology and Management, Department of Political Science**Zhukovskoho str, 66, 69600, Zaporizhzhia, Ukraine*

The article attempts to analyze and summarize the practice of using alternative voting methods that would preserve the transparency, legitimacy, and inclusiveness of elections during the COVID-19 pandemic. The relevance and practical significance of the topic are emphasized in the conditions of further worldwide spread of coronavirus. The article notes the importance of finding optimal ways to combine democratic principles of suffrage with emergency anti-epidemic measures. It determined that the most dangerous stages of the election process during a pandemic are campaigning and voting. Particular attention is paid to the necessity of preserving election inclusiveness.

The article defines alternative voting methods as all voting methods that allow voters to avoid personal presence at the polling station at general allocated hours. It analyzes the experience of individual countries in conducting voting during a pandemic. It emphasizes that the most common ways to substitute or supplement traditional voting are postal voting, multi-day and early voting. In particular, it explores the characteristics of remote electronic voting, identifies the reasons for its insufficient distribution in the world, and highlights the significant advantages over traditional voting. Given the need for careful preparation and testing of e-voting, it is concluded that it is unlikely to be successfully implemented during the COVID-19 pandemic.

The article points out that the election legislation in Ukraine does not provide for alternative voting methods, except for the possibility of voting at the place of residence. Emphasis is placed on the facts of the inclusiveness principle being violated during the local elections in 2020. It examines the preparatory steps for the introduction of electronic voting in Ukraine.

The article notes that in a pandemic, low-tech voting methods that do not require the physical presence of voters at polling stations prove more effective. It is determined that a possible optimal solution currently is a mixed voting system, which may include both traditional and alternative voting methods in strict compliance with anti-epidemic measures. It emphasizes that special voting algorithms should be introduced for both persons with COVID-19 and those in quarantine to ensure inclusiveness.

Key words: alternative voting methods, elections, postal voting, remote voting, electronic voting, inclusive elections, COVID-19 pandemic.